

September 2000

Läänemaa Õigeusklike Teabeleht nr.4

Jumalateenistused novembris-detsembris:

Oktoober

Pühap., 01.okt. kell 10.00 liturgia, JUMALASÜNNITAJA
KAITSMISE PÜHA
Pühap., 15.okt. kell 10.00 liturgia
Pühap., 22.okt. kell 10.00 liturgia

November

Pühap., 5.nov.kell 10.00 liturgia
Laup., 18.nov.kell 17.00 õhtune jumalateenistus
Pühap.,19.nov.kell 10.00 liturgia – JUMALASÜNNITAJA
TEMPLISSEVIIMISE PÜHA

Detsember

Pühap., 3.dets. kell 10.00 liturgia
Pühap.,17.dets.kell 13.30 templipühaliturgia **Kõmsi**
kogudusemajas koos veepühitsusega
Pühap., 24.dets.kell 17.00 õhtune jõulujumalateenistus
Esmasp.,25.dets.kell 10.00 JÕULUPÜHA liturgia

Püha Neitsi Maria.

Meie Issand Jeesus Kristus pärast ülestõusmist, olles maa peal olnud Inimese Pojana “läks üles taevasse ja istub isa paremal käel” (Nikaia usutunnistus). Samuti oma kõigepuhtama, kõigepühama lihaliku ema, kellelt Ta sai maise keha, võttis Ta üles taevasse. Kirik ülistab Neitsi Mariat “ülemaks kui keerubid ja palju ausamaks kui seeravid” hoolimata sellest, et ta oli kõigest tavaline inimene. Kuid kui Jumal “on vaadanud oma teenija madaluse peale, nüüdsest peale kiidavad teda õndsaks kõik psugupõlved”(Lk.1:48). Kolmas üleilmne kirikukogu aastal 431 on andnud temale nime **Jumalasünnitaja**. Jumal tahtis just tema kaudu sündida. Nõnda on ta mitte ainult Jeesuse ema, vaid kõikide usklike, kogu loodu ema, olles meile tähtsaimaks kaitsjaks ning eestpalvetajaks Poja ees. Täiusliku armastuse emana on ta ise Armastus. Juhatahes kristlasi, kes teda palves meenutavad, aitab Jumalaema nüüdki kõiki usklike vastu võtta Lunastaja armu ja õnnistust.

Alustades uut kirikuaastat on kohane meenutada, et kirikuaasta pühade tsükkel on üles ehitatud suuresti Neitsi Maria keskselt. Esimeseks tsükli pühaks on **Neitsi Maria sündimise püha 8.septembril**. Järgneb **Jumalasünnitaja kaitsmise püha 1.oktoobril**. **21.novembril tähistame Neitsi Maria templisseviimise püha**. **25.märtsil on Neitsi Maria rõõmukuulutamise püha**. Kirikuaasta lõpeb **Jumalasünnitaja uinumise pühaga 15.augustil**. Nagu näeme, on pühade tsükkel läbi põimitud ja raamitud Neitsi Mariaga seotud sündmustega. Tema ligiolek on tuntav aga kõigis kiriklikes pühades ja toimingutes.

Palvetes pöördume Jumalaema poole abi paludes:

Püha Jumalaema kaitse meid!

On kohus tõesti õndsaks kiita Sind Jumalasünnitaja. Sind ikka õnnistatud, laitmatut ja meie Jumala Ema. Kes Sa Ülem oled kui keerubid ja palju ausam kui seeravid, kes Sa puhtaks neitsiks jäädes Jumala-Sõna ilmale tõid – Sind tõelist Jumalasünnitajat austame meie!

Oh helde Kuninga helde Ema – Sa kõigepuhtam ja õnnistatud Jumalasünnitaja Maria – vala mu patuse hinge peale oma Poja ja Jumala armu ja oma palvete läbi juhata mind head tegema, et mu edaspidine eluaeg patuta mööduks ja ma Sinu abil, oh Jumalasünnitaja Neitsi paradiisi leiaksin – Sa ainus puhas ja õnnistatud!

Oh Jumalasünnitaja Neitsi! Rõõmustu Maria – Kes Sa oled armu saanud! Issand olgu Sinuga. Õnnistatud oled Sa naiste seas ja õnnistatud on Sinu ihu sugu, sest Sa oled meie hingede Lunastaja ilmale toonud.

Jumalasünnitaja Neitsi! Sina oled tõeline viinapuu, mis kasvatas meile Eluvilja. Meie palume Sind, Valitseja, palu ühes pühade apostlitega meie eest, et meie hinged armu leiaksid.

+ + +

Püha apostlisarnane salvitooja Maarja Magdaleena.

Ajal, mil Jeesus Kristus käis läbi Galilea maade, õpetades ja oma Jumaliku väega imetähti tehes, tuli Tema juurde üks naine nimega Maarja Magdaleena ning palus end terveks teha. Issand ajas temast seitse kurja vaimu välja ning tervendas tema. Toimunust pöördununa astus Maarja Issanda teenimise teele ja kuulas Tema õpetusi ning järgis Kristust kuni Kristuse ristisurmani. Tema, ühes teiste pühade naistega nägi Kristuse kannatusi ja nuttis Kristuse ristipuu all seistes.

Pühad naised, Issanda surma pärast leinates, valmistasid juutide kombe kohaselt kallist salvi, et Jeesuse ihu võida. Kui hingamise päev mööda sai, läksid nad varasel hommikutunnil haua juurde. Juba varakult enne teisi tuli Maarja Magdaleena joostes haua juurde ja nägi imestusega, et kivi oli haua ukse eest ära veeretatud ning haud tühi. Nuttes läks ta Johannese ja Peetruse juurde ning ütles neile: "Nemad on Issanda hauast ära viinud ja ma ei tea, kuhu nad on Tema pannud." Siis läksid Johannes ja Peetrus Maarja järel haua juurde ning sisse astudes nägid nad, et Jeesuse ihu seal ei olnud. Eemal märkasid nad vaid surnulinu, mille sisse Jeesuse ihu oli mähitud. Jüngrite ära minnes jäi Maarja nuttes haua juurde. Kummargil hauda vaadates nägi ta seal kaht inglit seismas, kes Maarjalt küsisid: "Naine, miks sa nutad?"

- Nemad on minu Issanda ära viinud ja mina ei tea, kuhu nad Tema on pannud, kostis Maarja.

Kui ta seda sai öelnud, vaatas ta oma selja taha ja nägi Jeesust ennast, aga ei tundnud Teda ära, arvates, et see on aednik.

- Naine, miks sa nutad ja keda sa otsid?,- ütles Jeesus temale.
- Kui sina oled Tema ära viinud,- ütles Maarja, siis ütle, kuhu sa Tema oled pannud?
- Maarja!- ütles siis Issand temale.

Nüüd tundis Maarja Issanda ära ning hüüdis: Õpetaja!

- Ära puudu minusse, ütles Issand, - vaid mine mu vendade juurde ja ütle neile, et mina lähen oma Isa ja teie Isa, oma Jumala ja teie Jumala juurde.

Sel ajal tulid ka teised naised haua juurde ning koos nendega tuli ka Maarja Magdaleena uuesti sinna. Kõik tulijad nägid haua juures kahte inglit, kes neile ütlesid:

- Mis teie elavat surnute seast otsite? Teda ei ole siin, Tema on ülestõusnud! Minge ütelge Tema jüngritele ja Peetrusele, et Tema on surnuist ülestõusnud!

Naised tundsid rõõmu ja samas hirmu, läksid haua juurest ära ning nägid tee peal Kristust ennast, kes neile ütles: "Olge rõõmsad!" Nad heitsid silmili maha ja kummardasid Teda.

Maarja Magdaleena, kes esimesena Kristust näha sai trööstis jüngreid rõõmsate sõnadega: "Kristus on surnuist üles tõusnud!" Tema, kui esimene Kristuse ülestõusmise kuulutaja on saanud nimeks – apostlisarnane.

Pärast Issanda taevasseinemist elas Maarja Magdaleena kõige pühama Jumalasünnitaja ja apostlitega alalises palves ning nägi, kuidas ristiusk Jeruusalemmas levima hakkas. Täis püha hoolt ning palavat usku kuulutas ta ka ise mitmel maal Jumala sõna. Vanad kirjad tunnistavad, et tema on ka Roomas käinud, seal keiser Tiberiusele punase muna andnud ning teda tervitanud, öeldes: "Kristus on surnuist üles tõusnud!" Pärast jutustas ta keisrile Issanda ristisurmast ning sellest, kuidas Pilatus Jeesuse ilmsüütult ristisurmale mõistnud oli. Vanasti oli juutidel, iseäranis naistel, kombeks oma tuttavatele ja sõpradele nende sünnipäeval, samuti uue aasta esimesel päeval mune kinkida. Seda arvati rõõmustamise ja austamise märgiks nende inimeste poolt, kellel suuremat kingitust anda ei olnud. Pärast Maarja

Magdaleenat sai kombeks ka ristirahva hulgas Kristuse ülestõusmisepühal teineteisele punaseks värvitud mune kinkida.

Roomast läks Maarja Efesose linna ning oli seal oma surmani apostel Johannese abiks armuõpetuse kuulutamisel.

Viiendal sajandil toodi Maarja Magdaleena kõdunemata säilmed Efesosest Konstantinoopolisse.

Maria Magdaleena püha mälestust tähistame 22. juulil, laudes püha troparit (pealaulu):

*Sina ema hoidsid hoolega eneses alles seda,
mis Jumala näo järele on loodud,
sest risti enese peale võttes, läksid Sa Kristuse järele,
ja teo läbi õpetasid Sa ihu kui kaduvat asja põlgama,
aga surematu hinge eest muret kandma.
Seepärast hõiskab ka Su hing ühes Ingliseiga,
Oh püha apostlisarnane Maria Magdaleena.*

Käesolevas numbris alustame Kreete Mägi poolt koostatud uurimustöö avaldamist, mis käsitleb varakristlikku muusikat selle erinevates arenguetappides. Töö on kirjutatud 2000.a. kevadel gümnaasiumi lõputööna. K. Mägi on Tallinna Püha Siimeoni ja naisprohvet Hanna koguduse liige.

Varakristlik muusika

Kristlased elasid kuni 4. sajandi alguseni põhiliselt väikeste keelatud sektidena Rooma impeeriumi antiik-paganlikus ümbruses. Ometi levis kristlus nii, et 100. aasta paiku oli kristlasi Rooma riigis umbes 100 000. Rooma võim kiusas neid taga, kuna kristlased ei ohverdanud kohalikele jumalatele ega andnud keisrile jumalikku au. Suurim tagakiusamiste aeg oli aastail 100 – 300, mil hulk kristlasi suri märtrisurma. Olukord läks isegi nii hulluks, et keiser Diokletianuse ajal – 300-ndate aastate alguses, suri Rooma riigis iga kuu 17 000 inimest märtrisurma. Olukord paranes alles 313. aastal, kui keiser **Konstantinus** kuulutas ristiusu ametlikult lubatuks (Milaano edikt), usaldades oma riigi ja rahva risti kaitse alla. Kõigist piinamisest ja tagakiusamistest hoolimata kõnelevad ajalooandmed kristlaste röömsast olekust ja lauludest.

Kristliku muusika lähtepunktiks olid esimesed kristlikud kogudused **Antiookias** (apostel Pauluse misjonikeskus). Esimesed kristlaste jumalateenistused matkisid juutide ohvriteenistust Jeruusalemma templis, ka nende pühad tekstid ja laulud Vanast Testamendist olid suures osas juutidega ühised. Nii mõndagi võeti üle ka Kreeka ja Vahemeremaade rahvaste muusikatradsioonist. Siinkohal on huvitav mainida, et **pillide kasutamine**, mis oli muidu väga levinud, ei tulnud kristlikkusse muusikasse üle, vaid **keelustati täielikult** - ida kirikus kehtib see keeld tänaseni!

Varaseimad andmed kristliku muusika kohta pärinevad kolmest allikast:

1. apostlite tegude raamat ja kirjad Uues Testamendis
 2. juudi filosoofi Aleksandria Philoni (20 a. e.m.a - 54 a. m.a.j) kirjutised
 3. rooma kirjaniku Plinius noorema "Kirjad" (111 - 113 a)
- Apostel Pauluse kirjadest (Ef 5,19 ja Kol 3, 16) võib lugeda, et kristlaste lauludeks olid **psalmid, hümnid ja vaimulikud laulud**, kusjuures lauldi neid mitte ainult jumalateenistustel vaid rohkem isegi kodudes.

Psalmoodia (psalmilaulmine) oli põhilise laulutüübina käibel nii liturgias kui ka kristlikes kogudes (nagu kirjeldab 3. saj. Alguses Tertullianus Kartaagost). Psalmis on palvelaulud, mille tekstid pärinevad osaliselt vanajuudi kuninga Taaveti aegadest (u. 1000 a e.m.a.), põhiliselt aga 2.sajandist e.m.a. Tekstid koosnevad erineva silpide arvuga värssidest.

Laulmistraditsioon pärineb otseselt sünagoogipraktikast. Versuste registreerimiseks kasutatakse meloodiavormeleid, mis on igas helilaadis erinevad ja sisaldavad viit elementi:

1. algusvormel (initium) - tõusev meloodiakäik;
2. retsitatsioonitoon (tenor, tuba, repercussio, tonus currens) - püsiv heli, millel lauldakse hulk silpe;
3. flexa - väike tsesuur vastavalt versuse lauseehitusele, kõrvalekalle retsitatsioonitoonist;
4. vahekadents (mediatio) - väike melism;
5. lõpuvormel (terminatio, finalis, punctum) - laskuv meloodiakäik.

Psalmitekstide laulmiseks on kolm võimalust:

1. terve psalmi laulmine algusest lõpuni;
2. üksikute versuste laulmine
3. valitud versustest uute tervikute loomine

Tüüpiline lisand psalmoodiale on **antifon** - vaba meloodiaga lühike sissejuhatav laul või vastulaul, mis algselt kordus kõigi versuste vahel, hiljem vaid enne esimest ja peale viimast versust. Antifoni tekst on kommenteeriv lisand psalmile.

Hümnoodiast ehk hümnide laulmisest on esmakordselt juttu Matteuse (26,30) ja Markuse (14,26) evangeeliumis. Hümn lauldi vabalt loodud tekstidele; vabade vormidega kaasnesid tugevad piirkondlikud lahknemised. Pidulikud proosa- või vabavärsilised tekstid matkisid algselt kreeka ülistuslaule jumalatele või kangelastele. 3. - 4. sajandil sai Süürias valdavaks stroofiline hümn, mille tuntuim autor on Ephraem Edessast (306-373). See laulutüüp oli eeskujuks ka lääne kirikule (Hilarius Poitiers' st ja Milaano piiskop Ambrosios panid aluse ladinakeelsele stroofilisele hümnile, mis on käibel tänapäevani.) Hümnide laulmisest sai hiljem, 16.sajandil alguse ka protestantlik koraal.

Psalmoodia ja hümnoodia jäid ka edaspidi kiriku tähtsaimateks laulutüüpideks. Lisandus veel vaimulik laul, mis on lähedane hümnile, nii et tänapäeval on neil väga raske vahet teha. Võib vaid oletada, et hümnide all on mõeldud lihtsama meloodiaehitusega süllaabilisi (silbilisi) laule, milles avaldus tugevalt hellenistlik traditsioon, ning neid eristatakse rahvalikest vaimulikest lauludest, mille meloodiad on vastavalt Vahemeremaade traditsioonidele rikkalikult melismaatilised. Viimastest on kõige iseloomulikumad pikad alleluia-meloodiad.

Psalmoodias ja hümnoodias olid kasutusel kaks põhilist ettekandeviisi:

1) antifooniline (kr. antiphonos - vastukõlav), kus laulavad vastakuti kaks koorigruppi;

2) responsoorne (lad. responsum - vastus), kus solistile vastandub refräänilisi löike laulev koor.

Need on edaspidi ühehäälse kirikulaulu klassikalised ettekandeviisid.

Õnneliku juhuse tõttu on muusikaloolastel olemas katkend 3.sajandi lõpust pärinevast kristlikust hümnist, mis leiti 1922. aastal Egiptuse antiigiaegse linna Oxyrhynchose varemeist. Selle viis sarnaneb Antiik-Kreeka teiste säilinud viisidega.

Kristliku kiriku muusika saamisloogu on tegelikult liturgia kujunemise loogu.

Sõna "**liturgia**" tähendas Antiik-Kreekas **jõukailt kodanikelt riigi heaks nõutavat kohustust**, Kristlikus kirikus tähendab see aga **armulaua jumalateenistuse korda**.

Algul oli jumalateenistuse haripunkti - armulauatalituse - liturgiline tekst pidevalt muutuv ja improviseeritud. Liturgia kindlakskujunemine juudi ja helleeni elementide sissetoomisega sündis algul arvatavasti mõnes üksikkoguduses, eriti õnnestunud teksti-muusika ühendus jäigi püsima. Kahtlemata oli algusest peale olemas tervitus "Issand olgu teiega - ja sinu vaimuga", liturgiline kõrgpalve kindla alguse ja lõpuga, siis "püha, püha, püha", armulaua jagamine ja kiituslikud lõppvormelid. Pärast Konstantinuse 313. aasta edikti hakkas liturgia muutuma rikkalikumaks ja toredamaks ning sai 4. - 7. sajandi vältel eri maades eri kuju, jäädes siiski põhiliselt ühtsesse raami.

Jumalateenistus koosnes kahest osast: sõna liturgiast ja armulaua liturgiast.

Rooma riigi lõhenemine aastal 395 tõi kaasa kiriku sisulise lõhenemise (täieliku lõheni jõuti aastal 1054), seetõttu tuleb rääkida eraldi **ida kirikust ja lääne kirikust**, mille muusikatraditsioonid, vaatamata ühisele alusele, alates 4.sajandi lõpust enam kuigivõrd kokku ei puutunud. Ida kirikus jäid jumalateenistusel kasutusele **kreeka** ja **kohalike rahvaste keeled**, läänes sai üldkasutatavaks **ladina keel**. Liturgia kujunemisel said juhtivaks Jeruusalemm ja Rooma, kaasa rääkisid ka Bütsants ja Antiookia.

(järgneb)